

Opiniowanie sędowo-lekarskie w okresie pandemii Covid-19 (i może po?)

Wprowadzenie

Biegłym jest osoba, posiadająca wiadomości specjalne, wezwana przez organ procesowy do zbadania i wyjaśnienia w swej opinii istotnych dla rozstrzygnięcia okoliczności, których poznanie wymaga specjalnych wiadomości. Osoba biegłego (wpisanego na listę prowadzoną przez prezesa sądu okręgowego, biegłego *ad hoc* do konkretnej sprawy lub instytutu naukowego/naukowo-badawczego) jest osobowym źródłem dowodowym, a osoba biegłego jest pośrednim (pochodnym) źródłem dowodowym². Opinia biegłego tym różni się od innych środków dowodowych o charakterze osobowym, że nie prezentuje obrazu faktu, tylko wyraża sąd na temat faktu istotnego dla rozstrzygnięcia w przedmiocie postępowania. Tego rodzaju wnioskowanie umożliwia wiedza specjalna (za przyzwoleniem prawa), a na jej podstawie ustala się nieodtworzony fakt ale fakt, o którego istnieniu pozwala wnioskować inny fakt, fakty lub okoliczności³.

Niniejszy artykuł dotyczy biegłych sądowych lekarzy niezależnie od ich specjalności. Przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego (lekarza) odbywa się w toku postępowania dowodowego regulowanego przez odpowiednie przepisy prawa procesowego. Często w wyrokach Sądu Najwyższego powtarza się tezę, iż opinia biegłego sądowego nie jest wiążąca dla sądu lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Sąd ten uznał, że każdą, nawet bardzo szczegółową opinię należy traktować na równi z innymi dowodami⁴. Mimo, że co do zasady opinia biegłego nie jest źródłem materiału faktycznego, w niektórych sytuacjach stanowisko biegłego może mieć znaczenie dla dalszego toku postępowania⁵.

Warunkiem umożliwiającym ocenę opinii biegłego jest jej uzasadnienie, przedstawiające przebieg badań, zakres spostrzeżeń oraz tok rozumowania opar-

¹ Dr n. med. Ryszard Szozda, Ośrodek ds. opiniowania sędowo-lekarskiego i orzecznictwa Naczelnej Izby Lekarskiej; e-mail: r.szozda@hipokrates.org.

² *Ekspertyza sądowa, wybrane zagadnienia*, red. J. Markiewicz, Instytut Ekspertyz Sądowych im. prof. dr Jerzego Sehna w Krakowie, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1981; A. Powszek, W. Powszek, *Poradnik dla biegłych sądowych i prawników. By biegli byli biegli*, Difin S.A. Warszawa 2019.

³ *Pozycja biegłego w polskim systemie prawnym*, red. B. Lewandowski, Instytut na rzecz kultury prawnej ORDO IURIS, Warszawa 2016.

⁴ S. Kalinowski, *Biegły i jego opinia*, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP, Warszawa 1994.

⁵ A. Klich, *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym. Biegły lekarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.

tego na tej bazie dowodowej – w przypadku opinii biegłych lekarzy jest to swoista epikryza⁶.

Tym niemniej w piśmiennictwie znajduje swoje uzasadnienie tezy, że wielokrotnie opinia biegłego faktycznie przesądza wyrok, czyli ujmując rzecz „delikatniej”, to biegły wydaje opinię, a sąd czy organ prowadzący postępowanie przygotowawcze ją zatwierdza. Oczywiście – nie jest tak w każdym przypadku, ale np. w przypadku uznania zdarzenia za wypadek przy pracy, uznanie prawa do świadczeń (rentowych lub z tytułu orzeczenia o niepełnosprawności), obliczeń retrospektywnych (alkohol, środki psychoaktywne) i innych⁷.

Treść opinii biegłego (lekarza)

Różne podręczniki fachowe oraz artykuły różnie opisują poszczególne części opinii⁸. Należy jednak wskazać, że Kodeks postępowania cywilnego nie wskazuje precyzyjnie (jak czyni to Kodeks postępowania karnego) elementów opinii biegłego, wymieniając jedynie uzasadnienie⁹.

Treść tych rozważań jest faktycznie podobna, aczkolwiek może różnić się kolejnością w zależności od celu wydania opinii. I tak z mojego doświadczenia wynika następująca treść opinii (lecarskiej):

- 1) informacja dotycząca sprawy z podaniem nazwiska (nazw) uczestników postępowania, sygnatury akt oraz przyczyny prowadzonej sprawy;
- 2) pytania sądu lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze;
- 3) sprawozdanie zawierające omówienie ujawnionych dokumentów w kolejności ich wytworzenia;
- 4) badanie osoby wskazanej przez Sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze;
- 5) rozpoznania;
- 6) analiza przypadku, czyli rozważania, czyli faktycznie „epikryza”, czyli faktycznie szerokie uzasadnienie;
- 7) wnioski końcowe opinii z krótkim uzasadnieniem lub jedynie z odniesieniem do analizy przypadku.

Oczywiście treść opinii opisana jak wyżej może różnić się – bardzo często najpierw podaje się wnioski końcowe, a na koniec ich szersze uzasadnienie, będące analizą przypadku i uzasadnieniem w jednym.

⁶ T. Jurek, *Opiniowanie sądowo-lekarskie w przestępstwach przeciwko zdrowiu*, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2010.

⁷ T. Zyss, *Orzecznictwo rentowe. Ze szczególnym uwzględnieniem psychiatrii*, Wydawnictwo Medyczne, Kraków 2006.

⁸ G. Kopczyński, *Konfrontacja biegłych w polskim procesie karnym*, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2008.

⁹ *Biegły w postępowaniu cywilnym i karnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych i orzeczeń*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017.

Cel artykułu

Obecnie żyjemy w trakcie pandemii (epidemii) Covid-19 i wielokrotnie nie jest możliwe dokonanie badania (oczywiście w przypadku, kiedy takie badanie jest możliwe do wykonania). Biegły (lekarz) nie jest w stanie zapewnić bezpieczeństwa badanej osobie lub sobie. Oczywiście można przedsięwziąć stosowne kroki, ale nie zawsze są one możliwe. Przeprowadziłem analizę wydawanych w okresie pandemii opinii sądowo-lekarskich (nie składałem wniosku o zezwolenie na omawianie poszczególnych przykładów i nie omawiam przykładów) i stwierdziłem, że praktycznie większość opinii można wydać na podstawie akt (zgromadzonej dokumentacji oraz ewentualnie jej uzasadnienia) o czym poniżej. Przykładem opinii, w której niezbędne jest badanie, jest obdukcja osoby, która na przykład została pobita albo wykonanie sekcji zwłok (tych czynności bowiem nie da się wykonać „na podstawie akt”).

Opiniowanie na podstawie akt sprawy

Poniżej omówię sprawy różnych „kategorii”, w których wydawałem opinie na podstawie akt sprawy (w związku z brakiem możliwości dokonania badania z przyczyn opisanych wyżej).

Sprawy „rentowe”

Osoba odwołująca się od decyzji w sprawie przyznania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy i (lub) niezdolności do samodzielnej egzystencji składa do organu rentowego (ZUS) druk OL-9 (poprzednio N-9). Lekarz (lekarze) wypisujący ww. – z mniejszą lub większą dokładnością – opisują przebieg choroby z zastosowanym leczeniem itp. oraz rokowanie. Do ww. druku załączany jest druk OL-10 (poprzednio N-10) wystawiany przez zakład pracy zatrudniający w ostatnim okresie ubezpieczonego. Czasem jednak jest to niemożliwe – bowiem zakład uległ likwidacji. Wtedy to lekarz orzecznik/komisja lekarska zbiera informacje zgodnie ze strukturą druku – albo jedynie wpisuje dane w protokole badania orzeczniczego. Kolejno na protokole opisuje się wywiad i badanie fizykalne, dokumenty wzięte pod uwagę, rozpoznania i uzasadnienia. Do ww. załączona jest dokumentacja. Bardzo często jest ona dublowana i załączana do akt sprawy lub załącza się nową. Ubezpieczony odwołuje się od decyzji lekarskiej wydanej na podstawie orzeczenia komisji lekarskiej – tak więc faktycznie biegły powinien odnieść się do daty wskazanej w decyzji i orzeczeniu komisji lekarskiej ZUS, to znaczy stanu zdrowia osoby ubezpieczonej i do tego badanie faktycznie nie jest potrzebne, szczególnie, gdy ma odbyć się po pewnym czasie np. po roku czy dwóch. Problem uszczerbku na zdrowiu z tytułu choroby zawodowej czy niezdolności do samodzielnej egzystencji dotyczy tego samego. Istotne jest także – zgodnie z orzecznictwem SN czy SA w Katowicach, aby w przypadku, gdy ubezpieczony lub jego/jej pełnomocnik dołącza druk orzeczenia o uznaniu niepełnosprawności w stopniu znacznym lub umiarkowanym – sprowadzić pełną dokumentację Zespołu zawie-

rającą dokumentację medyczną oraz zaświadczenie o stanie zdrowia dla potrzeb orzekania o niepełnosprawności, wniosek ubezpieczonego o wydanie orzeczenia, opinię przewodniczącego składu (lekarza) oraz drugiego członka składu orzekającego, a także protokół posiedzenia składu. I do wydania opinii w takiej sprawie nie jest potrzebne badanie osoby odwołującej się od decyzji ZUS.

Sprawy o uznanie zdarzenia za wypadek przy pracy

W aktach sprawy powinien znajdować się protokół powypadkowy wraz z całą dokumentacją powypadkową, dokumentacja leczenia bezpośrednio po wypadku (karta informacyjna ze szpitala, dokumentacja leczenia ambulatoryjnego) ewentualnie protokół Państwowej Inspekcji Pracy (o ile sprawa była kontrolowana), policji i/lub prokuratury. I do wydania opinii w takiej sprawie nie jest potrzebne badanie osoby odwołującej się od ustaleń zespołu powypadkowego.

Orzekanie o zdolności do pracy po wypadku odniesionym przez powoda (w sprawach cywilnych)

Do udzielenia odpowiedzi na pytania Sądu w takiej sprawie biegły musi dysponować dokumentacją wypadku, protokołami policyjnymi albo jedynie treścią wyroku w sprawie karnej z uzasadnieniem (tam szczegółowo opisuje się obrażenia), dokumentacją leczenia przed i po wypadku (kartoteka przychodni rejonowej/lekarza POZ) oraz kartami informacyjnymi leczenia szpitalnego, wynikami badań itp. O ile osoba mająca być zaopiniowana posiada orzeczenia lekarzy ZUS i/lub orzeczenia zespołu do spraw niepełnosprawności – w sprawie musi znajdować się dokumentacja ZUS i/lub pełna dokumentacja zespołu zawierająca nie tylko dowody medyczne, ale także wskazywane wyżej dokumenty, będące podstawą wydania orzeczenia. Do wydania opinii w takiej sprawie nie jest potrzebne badanie osoby opiniowanej.

Orzekanie o zdolności do osadzenia w zakładzie karnym lub wykonywania ograniczenia wolności

Do udzielenia odpowiedzi na pytania Sądu w takiej sprawie biegły musi dysponować dokumentacją leczenia (o ile jest) zawierającą dokumenty lekarza rodzinnego (pierwszego kontaktu), dokumenty leczenia specjalistycznego, karty informacyjne itp. O ile osoba mająca być zaopiniowana posiada orzeczenia lekarzy ZUS i/lub orzeczenia zespołu do spraw niepełnosprawności – w sprawie musi znajdować się dokumentacja ZUS i/lub pełna dokumentacja zespołu zawierająca nie tylko dowody medyczne, ale także wskazywane wyżej dokumenty, będące podstawą wydania orzeczenia. Do wydania opinii w takiej sprawie nie jest potrzebne badanie osoby opiniowanej.

Orzekanie o uzasadnieniu medycznym wniosku o przerwę w odbywaniu kary pozbawienia wolności

Do udzielenia odpowiedzi na pytania Sądu w takiej sprawie biegły musi dysponować dokumentacją leczenia w zakładzie karnym oraz inne dokumenty (spoza zakładu karnego), a także – o ile posiada – dokumentację ZUS i/lub zespołu orzekania o niepełnosprawności – o ile takowe posiada. Do wydania opinii w takiej sprawie nie jest potrzebne badanie osoby opiniowanej.

Orzekanie o zdolności do pracy w określonych datach w związku z dochodzeniem w sprawach niedopełniania obowiązku alimentacyjnego

Do udzielenia odpowiedzi na pytania Sądu w takiej sprawie biegły musi dysponować dokumentacją leczenia w POZ oraz ewentualnie leczenia specjalistycznego w spornym okresie (wskazanym w tezie dowodowej). Do wydania opinii w takiej sprawie nie jest potrzebne badanie osoby opiniowanej.

Kwalifikacja czynu

Do udzielenia odpowiedzi na pytania Sądu w takiej sprawie biegły musi dysponować dokumentacją zdarzenia (czynu) oraz dokumentacją wykonywanych badań, kartami informacyjnymi ze szpitala, kartoteką POZ. Do wydania opinii w takiej sprawie nie jest potrzebne badanie osoby opiniowanej.

Obliczenia retrospektywne

Do udzielenia odpowiedzi na pytania Sądu w takiej sprawie biegły musi dysponować pomiarami stężenia powietrza w wydychanym powietrzu (a także ewentualnie badaniami krwi) oraz zeznaniami podejrzanego (i w razie potrzeby zeznaniami świadków). Do wydania opinii w takiej sprawie nie jest potrzebne badanie osoby opiniowanej.

Sprawy rodzinne

Do udzielenia odpowiedzi na pytania Sądu w takiej sprawie – w zależności od pytania postawionego w tezie dowodowej – biegły musi dysponować pełną dokumentacją medyczną. Badanie lekarskie, opisywane jako jeden z elementów opinii może być pominięte w przypadku zgromadzenia dokumentacji.

Błędy medyczne i zdarzenia medyczne

Do udzielenia odpowiedzi na pytania Sądu czy innego organu procesowego nie jest konieczne badanie kogokolwiek – wystarczy dokumentacja medyczna dokumentująca

stan przed i po zaistnieniu błędu lub zdarzenia medycznego opisywana wyżej – a jej zakres winien wynikać z analizy stanu faktycznego. Badanie lekarskie, opisywane jako jeden z elementów opinii może być pominięte w przypadku zgromadzenia dokumentacji.

Omówienie

Opinią biegłego w sprawie cywilnej jest jego zdanie wyrażone przed sądem co do okoliczności faktycznych sprawy poprzez postronne osoby posiadające wiadomości specjalne potrzebne do ustalenia tych okoliczności. Jest to zdanie, czyli zapytywanie wyrażone przez osobę niezainteresowaną rozstrzygnięciem sprawy, która udziela fachowych informacji oraz wiadomości w celu ustalenia i oceny okoliczności faktycznych sprawy. Biegli wypowiadają co do tych okoliczności opinię na podstawie posiadanych wiadomości fachowych oraz doświadczenia zawodowego. Zadaniem biegłego jest wyrażenie swojego zdania o faktach, czyli na temat stanów faktycznych sprawy, czyli w oparciu o ujawnione dokumenty itp. Co prawda piśmiennictwo wskazuje na konieczność (?) badania¹⁰, ale jak wykazałem wyżej – faktycznie konieczność taka w sprawach cywilnych nie wynika. Natomiast w sprawach karnych opinie mogą być klasyfikowane według kilku kryteriów. Po pierwsze, ze względu na rodzaj wiadomości specjalnych niezbędnych do wydania opinii. Po drugie, ze względu na dziedzinę nauki i umiejętności. Po trzecie, ze względu na sposób opracowania – indywidualne, pojedyncze, zespołowe i kompleksowe¹¹. Jak wykazałem wyżej – faktycznie konieczność taka w sprawach karnych nie wynika poza po pierwsze, koniecznością wykonania sekcji zwłok oraz poza koniecznością wykonania tak zwanej obdukcji. Powyżej omówiłem przykłady opinii wydawanych przeze mnie tylko na podstawie akt sprawy.

Przedmiot i zakres opinii (ekspertyzy) określa w postanowieniu organ procesowy. Zakres wyznaczany jest przez odpowiednie sformułowanie pytań stawianych biegłemu w postanowieniu. Formułując pytania organ procesowy przesądza o kierunku opiniowania, a poza te granice biegły nie powinien w swojej opinii wykraczać. Jeżeli zaś w toku badań czy dociekań pozyskał inne informacje, wówczas może, a w pewnych okolicznościach nawet powinien, o tym poinformować decydenta procesowego poza opinią¹². Tak więc nic nie stoi na przeszkodzie, aby organ procesowy odnosił się dołącznie do problemu sprawy wynikającej z pozwu – i wtedy opiniowanie na podstawie akt byłoby jednoznacznie dopuszczalne – i badanie biegłego lekarza nie byłoby po prostu konieczne.

¹⁰ J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym*, cz. I: *Biegli w postępowaniu cywilnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem*, cz. II: *Biegli w postępowaniu cywilnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

¹¹ J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym*, cz. I: *Biegli w postępowaniu cywilnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem*, cz. II: *Biegli w postępowaniu karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

¹² *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, red. M. Kała, D. Wilk, J. Wójcikiewicz, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

Podsumowanie

W związku z pandemią Covid-19 modyfikacji muszą ulec różne rzeczy, w tym także zasady opiniowania sędowo-lekarskiego. Niestety zasady profilaktyki zakażeń (transmisji poziomej) nakazują utrzymanie bezpieczeństwa – w tym przypadku osoby opiniowanej oraz opiniującego. Co prawda przed pandemią także można było opiniować w taki sposób – ale „od zawsze” częścią opinii lekarskich było badanie lekarskie zawierające wywiad i badanie fizykalne – pomimo tego, że nie było ono faktycznie potrzebne.

Jako wieloletni biegły sędowy (od roku 1988) przedstawiłem zmiany w opiniowaniu, które zachodzą w czasie pandemii. Podejrzewam, że orzecznictwo wykonywane w taki sposób ugruntuje się i nawet po zniknięciu zagrożeń nie ulegnie zmianie.

Streszczenie

Przedstawiłem krótkie omówienie zasad opiniowania sędowo-lekarskiego w sprawach, w których do tej pory wykonywano badania lekarskie. W związku jednak z pandemią Covid-19 problem ten z przyczyn różnych musi zostać rozwiązany i powinny być wdrożone nowe zasady opiniowania – jedynie na podstawie zgromadzonej dokumentacji. Opisałem więc sposób mojego opiniowania w czasie pandemii i stwierdziłem, że taki sposób może być nadal kontynuowany po okresie pandemii.

Słowa kluczowe: pandemia Covid-19, biegły sędowy, opinia biegłego sędowego

Forensic medical opinion during the Covid-19 pandemic (and maybe after?)

Summary

I have presented a brief overview of the principles of forensic medical opinions in cases where medical examinations have been performed so far. However, in connection with the Covid-19 pandemic, this issue must be resolved for various reasons, and new rules of opinion should be implemented – only based on the collected documentation. So I described how I gave my opinion during the pandemic and concluded that this way could still be continued after this period.

Key words: Covid-19 pandemic, forensic expert, forensic expert opinion

